

Maszkák uralma Szerb Antal:
A harmadik torony
Magvető, Bp., 2007.

Örülök ennek a szép kiállítású könyvnek, egyáltalán minden újabb Szerb Antal-kiadásnak. Ez az 1936-ban készült itáliai útinapló legutóbb 2002-ben jelent meg a kiadó nagy vállalkozásának (Szerb Antal: *Összegyűjtött esszék, tanulmányok, kritikák I–III.*) utolsó kötetében. *A harmadik torony* utószavából kiderül, hogy az írásmű a korábbi gyűjteményes esszékötetekben csonkán szerepelt. Azt hittem, nyilván a *Gondolatok a könyvtárban* kiadásaira – 1946, 1971, 1981 – utal a szöveg gondozója, Dávid Anna. De nemcsak azokra. Ugyanis a 2002-es gyűjtemény sem a teljes útinaplót tartalmazza, négy bekezdés hiányzik belőle többnyire éppen ott, ahol a szerző az olaszok fasiszta, egy testet alkotó lelkesedéséről, vagyis eltömegesedéséről ír és arról, hogy ennek a népnek jobb dolga van, mint a magyarnak. Ezt látta az arcon, ezt olvasta az újságokban, amitől visszás érzése támadt. Ezt a részt nyilván azért törölték a korábbi megjelenésekből, mert az olvasó kísérteties hasonlóságot fedezett volna fel az olasz fasiszta és a magyar szocialista propaganda között. Emiatt húzhatták ki azt a másik bekezdést is, amelyben a ravennai Szász Detre-sír fölött álló Szerb Antal egy történelmi párhuzammal kifejezi abbéli reményét, hogy az Európáért folytatott harcból nem a fasiszmus vagy a kommunizmus fog kikerülni győztesen, hanem egy harmadik.

A jelen kiadás egyik fő jellemzője tehát az útinapló teljessége, újszerűségét pedig Martin Hürlimann 1952-es kötetében szereplő fekete-fehér felvételeinek köszönheti, amelyek Szerb Antal utazásának állomásait és azok bemutatott nevezetességeit követik. A szép fotográfiákon az olasz tájaké és épületeké a főszerep, embert alig látni rajtuk. Elhagyatottnak tetszenek a helyszínek, legalábbis mintha minden egyvalakinek volna jelen, ezért tartom a képeket megfelelő illusztrációknak egy magányos utazáshoz, pontosabban egy olyan utazáshoz, amely a magány, az egyén szentségének feladhatatlanságára ébresztette rá az *utasát*, aki végül nemcsak Triesztig jutott el, hanem saját magához is.

Ha *A harmadik torony* kerül szóba, megkerülhetetlen a szerző egyik leghíresebb regénye, az *Utas és holdvilág*, amelynek jelen idejű síkja szintén Itáliában játszódik: a főhősben bolyongása során gyermek- és kamaszkori élmények, traumák törnek felszínre, jelezve, hogy nem ért véget a múltja. Bármelyik művet nézem is a kettő közül, Szerb Antalt – mint annyi más író: a magyar irodalomban Asbóth János *Álmok álmódója* című regénye a tizenkilencedik századból az első példák egyike erre – Itália általában felfakasztotta: „...mindig úgy utazom Olaszországba,

mintha utoljára járnék ott, és mikor először látom egy városát, mindig egyúttal mintha viszontlátnám is, és mintha búcsúznék is tőle.” A történelmi ember rajongásán túl itt minden folyamatosan végsőnek tetszik, amely beteljesítőleg hat, így megnő a jelenlét szerepe: „ez által a magasabb térben való részvétel által magam is inkább vagyok.”

„A történelem ideig-óráig itt felejt a föld hátán egy-egy várat és várost, egy Nürnberget, egy Oxfordot, egy Toledót, de ez csak feledékenység; figyelmeztetés érkezik és háborúk, forradalmak, égzendülések vagy a »haladás« kalapácsütései között beteljedesedik a mulandóság.” Ebben a naplóban a regényhez képest az utazás időpontja történelmileg égetőbb. Szerb Antal valójában Spanyolországba akart menni, de ott éppen dúlt a polgárháború a kormánycsapatok és Franco tábornok hívei, a népfront és a fasiszmus, tehát a kétféle kollektívizmus között. Olaszországban pedig ekkorra már kiépült a Mussolini-féle totális diktatúra. *A harmadik torony* írója tehetetlenül áll Európa fenyegetettségével szemben, és tanulságos a szerint olvasni ezt a könyvet, hogy Szerb Antal mit emel ki a látottakból ilyen félelemmel a szívében. Egy velencei kiállítás képein például a maszkákat vélte uralkodni: „Óriási fekete köpeny, fekete háromszögletű kalap és ráerősítve a fehér álarc, ijesztő, csórszerű orral; az egész együttes kifejezése rendkívül titokzatos és gonosz. Detektívfilmbe való volna, ha nem volna valahogy mégis szellemi és magasabb rendű. (...) A csúnya, csórszerű álarcba valami beleivódott, valami démoni, régi gonoszság, ami oly régi és oly finom, hogy ma jobban meghat, mint a jóság és szeretet nagy tettei.”

Szerb Antal naplóiból tudjuk, hogy milyen könnyedséggel volt képes számot vetni önmagával akár erkölcsi szempontból is. Az igazi tisztánlátóknak ez nem fáj. Könyvének egyik legszebb része, amikor rossz közérzetét elemezve leszámol polgári előkelőségtudatával, sőt amikor az olaszokra utalva kimondja: „A magányos boldogságomat féltettem az ő csordai boldogságuktól, mert ők az erősebbek.” Ahogyan fenyegetve érezte egész Európát, úgy látta veszélyben az egyéniséget is, amely nem adhatja át magát semmilyen államnak, eszmének, és nyilvánvaló, hogy az utóbbi oldódása nagyban hozzájárult az előbbi jelenséghez. A felismerés, amely számára megnyugvást hozott, a hegyi város, San Marino magaslati pontján, a jelképes Harmadik Torony tövében érte, ahol a kifáradt turisták visszafordultak: „A Harmadik Torony az enyém. Olaszország az enyém, nem Mussolinié. Én magam az enyém vagyok. És önmagamnak elégségesen egyedül vagyok. (...) Majd csak lesz valahogy, bátorság. Csak a magányodat ne add fel, semmiért, semmi körülmények között. És akkor voltaképp nem vehetnek el tőled semmit.”

Bíró Gergely